

Strategija. Efektyvumas. Vertė

DIDĖJANČIO AKCIZO ŠALUTINIS POVEIKIS - AUGANTIS ŠEŠĖLIS

*Interviu su ekonomistu
Žygimantu Mauricu*

Darius Dulskis, EKT

Darius Dulskis,
EKT: *“Kaip Jūs vertinate akcizų politiką Lietuvoje? Į kokius veiksnius reikia atsižvelgti priimant sprendimus dėl akcizų politikos?”*

Žygimantas Mauricas: *“Vertinant akcizų politiką Lietuvoje negalima nepaminėti to fakto, kad Lietuva jau šešerius metus iš eilės (nuo 2008 metų) nė karto neįvykdė akcizų pajamų surinkimo plano. Tai gali reikšti du dalykus: arba yra sudaromi pernelyg ambicingi planai, kiekvienais metais nepagrįstai tikintis ištraukti kelis šimtus papildomų milijonų iš šešėlio, arba akcizų politika Lietuvoje turi fundamentalių problemų. Tikėtina, kad tiesa slypi kažkur per vidurį: planai yra per ambicingi, o akcizų politika – nepakankamai nuosekli. Ypač pasigendu diskusijų apie akcizo politikos prioritetus bei tikslus: ar prioritetas yra akcizinių prekių vartojimo mažinimas, ar biudžeto pajamų didinimas? Tuo pačiu, planuojant akcizų politikos ir apmokestinimo pokyčius, pasigendu įvertinimo kaip tai atsilieps verslo konkurencingumui, akcizinių prekių vartotojams, šešėlinės rinkos apimtims. Taip pat trūksta supratimo, kad akcizai yra net tik svarbus biudžeto pajamų šaltinis (akcizų pajamos sudarė 3.4 milijardus litų arba 16% visų Lietuvos nacionalinio biudžeto pajamų 2013 metais), bet ir vaidinę svarbų vaidmenį Lietuvos ekonominės bei socialinės raidos formavime.”*

„Tad paskubomis vykdoma „naktinė“ akcizo ar bet kokių kitų mokesčių reforma daro neigiamą įtaką šalies ekonomikai.“
(Žygimantas Mauricas)

Darius Dulskis,
EKT: *“Kaip apskritai vertinate tendenciją, kad akcizo mokestis tampa biudžeto „gaisrų gesinimo“ priemone?”*

Žygimantas Mauricas: *“Bet kokį mokestį, kuris tampa biudžeto „gaisrų gesinimo“ priemone vertinu skeptiškai. Visų pirma, tai rodo politinį šalies nestabilumą, valdžios nesugebėjimą kontroliuoti viešųjų finansų bei mokesčių sistemos ilgalaikės strategijos nebuvimą (ar jos nesilaikymą), tad paskubomis vykdoma „naktinė“ akcizo ar bet kokių kitų mokesčių reforma daro neigiamą įtaką šalies ekonomikai.”*

Darius Dulskis,
EKT: „Kokios, Jūsų manymu, būtų realios pasekmės rinkai padidinus akcizo mokestį?“

Žygimantas Mauricas: „Visų pirma, reikia suvokti, kad bet koks mokesčių padidinimas turi neigiamus šalutinius poveikius. Jei didinsime vartojimo mokesčius – gyventojai mažiau vartos, jei didinsime darbo jėgos mokesčius – gyventojai mažiau dirbs arba mažiau dirbs legaliai, jei didinsime kapitalo mokesčius – įmonės mažiau investuos. Akcizo mokestis taip pat yra ne išimtis. Padidinus akcizo mokestį sumažėja legaliai įsigyjamų akcizinių prekių vartojimas bei išauga šešėlinės ekonomikos mastai. Savo skaičiavimuose įvertinau tik tiesioginį legalios apyvartos sumažėjimo efektą, išaugus alkoholinių gėrimų kainoms, tačiau tyrimai rodo, kad dažnu atveju įsijungia ir psichologinis efektas, kurį trumpai galima būtų apibūdinti maždaug taip: „jei jūs pakėlėte alkoholio akcizus, tai aš dabar specialiai pirksiu kontrabandinį alkoholį“. Pavyzdžiui, po „naktinės“ mokesčių reformos Lietuvoje smarkiai išaugo šešėlinės ekonomikos mastai dalinai dėl to, kad žmonės tokiu būdu išreiškė savo protestą prieš neprognozuojamus ir vienašališkus valdžios veiksmus.“

„Įsijungia ir psichologinis efektas, kurį trumpai galima būtų apibūdinti maždaug taip: „jei jūs pakėlėte alkoholio akcizus, tai aš dabar specialiai pirksiu kontrabandinį alkoholį“. (Žygimantas Mauricas)

Darius Dulskis,
EKT: „Jei akcizų padidinimas nepadės surinkti daugiau pinigų į biudžetą tai kur rekomenduotumėte mūsų vyriausybei ieškoti tų papildomų galimybių? Į ką siūlytumėte atkreipti dėmesį?“

Žygimantas Mauricas: „2013 metais buvo sukurta mokesčių darbo grupė, kuri pateikė aibę siūlymų kaip patobulinti Lietuvos mokesčių sistemą. Deja, vos įpusėjusi savo darbą ši grupė buvo priversta stabdyti savo veiklą, nes negavo palaikymo politiniame lygmenyje. Tad visų pirma siūlyčiau ištraukti iš stalčiaus šios darbo grupės pasiūlymus ir bent į dalį jų atsižvelgti. Taip pat reikėtų palaipsniui didinti žemės (ypač nenaudojamos), prabangos prekių ir importuojamų energetinių resursų apmokestinimą, o taip pat naikinti ydingas mokesčių lengvatas, kuriomis naudojasi tikrai ne tie gyventojai, kuriems šių lengvatų labiausiai reikia (dabar yra idealus metas naikinti PVM mokesčių lengvatą centriniam šildymui dėl krentančios kuro kainos ir įsibėgėjančios renovacijos).“

Darius Dulskis,
EKT: *“Ar akcizinių prekių žemas įperkamumas gali būti viena priežasčių, kodėl Lietuvoje toks didelis šešėlis?”*

Darius Dulskis,
EKT: *“PSO teigimu, priemonės nukreiptos į nelegalios rinkos mažinimą yra veiksmingesnės nei akcizo mokesčio didinimas. Ar sutiktumėte su šiuo teiginiu?”*

Žygimantas Mauricas: *“Gyventojų pajamų lygis ir šešėlinės ekonomikos mastas yra du glaudžiai susiję veiksniai, tačiau dėl mažesnių gyventojų pajamų Lietuvos gyventojai sunkiau įperka ne tik akcizines, bet ir kitas prekes (pvz. pieną ar duoną), tad naudoti mažesnių gyventojų pajamų argumentą, siekiant mažesnių akcizų tarifų, nėra visai teisinga. Pavyzdžiui, Skandinavijos valstybėse, Airijoje ar Jungtinėje Karalystėje akcizas alui yra kone 10 kartų didesnis negu Lietuvoje.”*

Žygimantas Mauricas: *“Siekdamas pagrįsti savo teiginį, kad nevalia gyventojų apkrauti per dideliais mokesčiais, ekonomistas Artūras Laferas nubrėžė kreivę, kuri rodo, kad didinant mokesčių tarifą iš pradžių bendra surankama mokesčių suma auga, tačiau kai tarifas peržengia tam tikrą ribą – bendra surenkamų mokesčių suma, keliant tarifą, pradeda mažėti, nes gyventojai pradeda vengti mokėti mokesčius (šešėlis) arba nusprendžia visai atsisakyti stipriai apmokestintos prekės vartojimo (krentanti paklausa). Visa bėda, kad ekonomistai nesutaria kur yra ta riba, kurią peržengus bendra surenkama mokesčių suma pradeda mažėti. Aišku tik tai, kad jei mokesčio tarifas bus nulinis – šešėlio nebus, tačiau nebus ir mokestinių pajamų. Atitinkamai, jei mokesčio tarifas bus 100% – mokestinių pajamų taip pat nebus, nes liks tik šešėlinė ekonomika. Tiesa slypi kažkur per vidurį, o norint įvertinti koks galėtų būti optimalus akcizo tarifas reikia atkreipti dėmesį į tris dalykus: kaip lengva pakeisti produkto vartojimą kitu produktu, kaip lengva įsigyti produktą šešėlinėje ekonomikoje ir kaip jautriai kinta produkto vartojimas kintant jo kainai. Pavyzdžiui, kalbant apie akcizą alkoholiniams gėrimams, žymiai patraukliau atrodo akcizo tarifo kėlimas alui bei kitiems silpniesiems alkoholiniams gėrimams, nes šiame segmente šešėlinė ekonomika praktiškai neegzistuoja, akcizas sudaro santykinai nedidelę galutinio produkto kainą, o taip pat akcizai Latvijoje ir Estijoje yra gerokai didesni. Stipriems alkoholiniams gėrimams, priešingai – akcizą kelti būtų gana rizikinga, nes šis segmentas jaučia didelę šešėlinės ekonomikos konkurenciją.”*

Išsilavinimas:

- ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas (2011 – 2015). Finansai. Doktorantūros studijos
- Lozanos Universitetas (2006 - 2008). Finansų inžinerija. Magistras
- Stokholmo aukštoji ekonomikos mokykla Rygoje (2002 - 2005). Ekonomika ir verslo administravimas. Bakalauras

Profesinė karjera:

- Nordea banko vyriausiasis ekonomistas (nuo 2010)
- ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto Finansų ekonomikos programos direktorius (nuo 2012)
- ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto lektorius (nuo 2009)
- Lietuvos banko Finansinio stabilumo skyriaus viršininko pavaduotojas (2008 – 2010)
- Mokslinių tyrimų asistentas Lozanos universitete (2007-2008)

Publikacijos:

- Straipsnių apie ekonomiką autorius žurnaluose “Valstybė”, “Veidas”, “Investuok” ir kt.
- Lietuvos bankų kartingo čempionato organizatorius (nuo 2010)
- Pomėgiai: kartingo ir dviračių sportas, buriavimas, fotografija, šachmatai

Žygimantas Mauricas

**Atviri mokymai
“Kontrolė ir biudžetas”**

**Daugiau
informacijos**

Darius Dulskis, EKT: „Kaip jūs vertinate akcizo tarifus tabako/alkoholio/degalų prekėms? Į ką svarbu atkreipti dėmesį planuojant akcizo politikos pokyčius?“

Žygimantas Mauricas: „Norėčiau priminti, kad daugiausiai biudžeto pajamų surenkama iš degalų akcizų (54%), po kurių eina alkoholiniai gėrimai (25%) ir tabakas (21%). Tad norint pagerinti bendrą akcizų surinkimo statistiką ypatingas dėmesys turi būti skiriamas būtent degalų akcizams. Šiuo metu Lietuva taiko minimalų leistiną akcizo tarifą dyzeliniam kurui (1,14 litų už litrą) ir šiek tiek didesnį negu leistiną tarifą benziniui (1,5 litai už 1 litrą, o minimalus leistinas yra 1,24 litai už litrą). Lietuvai būtų pavojinga didinti dyzelino akcizus, nes tokiu būdu Lietuva taptų mažiau konkurencinga nei jos kaimynai latviai ir lenkai, kurie taip pat taiko minimalius tarifus. Be to, dyzelino akcizas sudaro kone 40% visų akcizų pajamų Lietuvoje. Benzino akcizas nėra toks jautrus kitų šalių konkurencijai, nes šį kurą pagrįdė naudoja fiziniai asmenys savo reikmėms, tad šiek tiek didesnis tarifas nei leistinas minimalus yra pateisinamas. Didžiausia Lietuvos problema yra nelegali akcizais neapmokestintų degalų prekyba, tad didžiausias dėmesys turi būti skirtas būtent šiai sričiai. Taip pat reikėtų didinti kovą su nelegalia tabako gaminių prekyba – ypač keistai atrodo parduodamos cigaretės su baltarusiškais banderolėmis viešose vietose.“

„Lietuvai būtų pavojinga didinti dyzelino akcizus, nes tokiu būdu Lietuva taptų mažiau konkurencinga nei jos kaimynai latviai ir lenkai, kurie taip pat taiko minimalius tarifus.“
(Žygimantas Mauricas)

Darius Dulskis, EKT: „Ar esate skaičiavę, kiek naudos duotų ne mokesčių didinimas, bet kova su šešėliu?“

Žygimantas Mauricas: „Įvairiais skaičiavimais, Lietuvoje šešėlinės ekonomikos dalis siekia apie 20-25 procentus visos ekonomikos, o tai yra apie 25-30 milijardų litų. Nelegali prekyba degalais, alkoholiniais gėrimais bei tabako gaminiiais sudaro nemažą dalį šešėlinės ekonomikos, nes tokiu būdu yra nesurenkami ne tik akcizo, bet ir pridėtinės vertės bei gyventojų pajamų mokesčiai bei socialinio draudimo įmokos. Be to, kol nelegaliai dirbantys asmenys neretai iš valstybės biudžeto gauna finansinę paramą, už kurią sumoka sąžiningai mokesčius mokantys gyventojai.“

Žygimantas Mauricas: „Įvairiais skaičiavimais, iki trečdaliao alkoholinių gėrimų, iki ketvirtadaliao – tabako ir iki penktadaliao degalų rinkos slepiasi šešėlyje, tad dėl šešėlinės ekonomikos per metus vien akcizų surenkama beveik 1 milijardu litų mažiau. Įvertinus ir netiesioginį efektą skaičiai galėtų išaugti keliais kartais.“

„Lietuva yra „knygnešių tauta“, o, kaip žinia, knygnešiai per sieną nešdavo ne tik knygas. Tai būdavo visiškai pateisinama, nes kontrabanda būdavo laikoma kaip tam tikra protesto forma prieš svetimą ir nelogiškus, o dažnai ir kenkėjiškus, įstatymus priiminėjančių valdžių.“ (Žygimantas Mauricas)

Darius Dulskis,
EKT: „Kas Jūsų manymu lemia tokį didelį lietuvių tolerancijos šešėliui lygį?“

Žygimantas Mauricas: „Reikia pripažinti, kad tolerancija kontrabandai Lietuvoje iš tiesų yra gana didelė. Juokais galima teigti, kad Lietuva yra „knygnešių tauta“, o, kaip žinia, knygnešiai per sieną nešdavo ne tik knygas. Tai būdavo visiškai pateisinama, nes kontrabanda būdavo laikoma kaip tam tikra protesto forma prieš svetimą ir nelogiškus, o dažnai ir kenkėjiškus, įstatymus priiminėjančių valdžių. Deja, šiuolaikinėje Lietuvoje valdžios ir visuomenės susvetimėjimas vis dar labai gajus. Dėl to kaltinti galima tiek vis dar gana korumpuotą Lietuvos valdžių, tiek įsisenėjusį gyventojų mentalitetą, kad mokesčių mokėjimas yra didžiausias blogis. Siekiant gerinti padėtį reikėtų mažinti korupcijos, biurokratijos ir nekompetencijos mastus valdžios struktūrose bei šviesti visuomenę, ypač jaunąją kartą, apie neigiamas šešėlinės ekonomikos pasekmes. Visgi, geriausias būdas mažinti šešėlinę ekonomiką yra investicijų skatinimas, kuriant naujas, gerai apmokamas darbo vietas vokelių netoleruojančiose (dažniausiai užsienio kapitalo) įmonėse.“

„...norint įvertinti koks galėtų būti optimalus akcizo tarifas reikia atkreipti dėmesį į tris dalykus: kaip lengva pakeisti produkto vartojimą kitu produktu, kaip lengva įsigyti produktą šešėlinėje ekonomikoje ir kaip jautriai kinta produkto vartojimas kintant jo kainai.“ (Žygimantas Mauricas)

Darius Dulskis,

EKT: „Kaip vertinate teiginius, kad apribojus degalų bakuose įvežamų degalų kiekius, būtų galima pažaboti nelegalią prekybą degalais?“

Darius Dulskis,

EKT: „Kokių priemonių, Jūsų manymu, reiktų norint didinti biudžeto surinkimą? Kokios priemonės Jūsų nuomone būtų veiksmingos, jei galvoti apie greitus rezultatus arba ilgalaikę perspektyvą?“

Žygimantas Mauricas: „Bet kokie pertekliniai apribojimai (jei jų netaiko kaimyninės šalys) gali neigiamai paveikti sąžiningai veikiančias Lietuvos įmones, tad būčiau linkęs skeptiškai vertinti šią iniciatyvą. Labai svarbu užtikrinti, kad kovoje su šešėline ekonomika nenukentėtų sąžiningai mokesčius mokančios įmonės ir gyventojai. Tad labiau būčiau linkęs pritarti sistemų įdiegimui, kurios leistų stebėti ar įvežami į Lietuvą degalai nėra išpilami į nelegalias degalines. Be abejo, ši sistema turėtų būti įdiegiama ne iš verslininkų, o iš valstybės biudžeto (jei papildomai surenkamos pajamos neatpirks sistemos sąnaudų, tokia sistema visai neturėtų būti diegiama).“

Žygimantas Mauricas: „Kaip minėjau pokalbio pradžioje, didžiausia Lietuvos mokesčių sistemos problema yra ilgalaikės strategijos nebuvimas ir strateginės drausmės stoka. Mano vertinimu, didžiausios Lietuvos mokesčių sistemos ydos yra per didelis darbo jėgos apmokestinimas, kuris skatina vokelių ekonomiką, per menkas sukaupto turto apmokestinimas, neskatinant jo naudoti efektyviai, įvairios mokesčių lengvatų ir išimčių, kurios iškraipo mokesčių sistemą ir mažas ryšys tarp to, ką sumoki ir tarp to, ką gauni (dažnai yra net atvirkščiai – kuo mažiau mokesčių sumoki, tuo daugiau paramos gauni). Šių problemų priežastys yra dvejopos. Viena vertus, valdžios pasyvumas, nekompetencija bei baimė priimti ryžtingus sprendimus. Kita vertus, pasitikėjimo tarp gyventojų ir valdžios trūkumas, kuris sąlygoja požiūrį į mokesčius ne kaip į investiciją, o kaip į kaštus, kurių esant galimybei privalu išvengti.“

„Lietuva pagal biudžeto išlaidas bando kopijuoti Skandinaviją ir kontinentines Vakarų Europos valstybes, tačiau pagal pajamas geriausiu atveju yra kaip Anglosaksiškosios valstybės.“ (Žygimantas Mauricas)

Žygimantas Mauricas: *“Lietuva pagal biudžeto išlaidas bando kopijuoti Skandinaviją ir kontinentines Vakarų Europos valstybes, tačiau pagal pajamas geriausiu atveju yra kaip Anglosaksiškosios valstybės. Lietuva surenka mažai mokesčių, tačiau įsipareigojimų turi daug. Rezultatas yra tas, kad Lietuva teikia daug viešųjų paslaugų, bet didžioji dalis jų yra nekokybiškos ir nepakankamai finansuojamos. Jei Lietuva nori vystyti Skandinavišką modelį, reikia itin ženkliai pagerinti viešųjų paslaugų kokybę, jei Anglosaksiškąjį – reikia mažinti viešąjį sektorių, o taip pat ir mokesčių tarifus. Mano vertinimu, Lietuvai sėkmingiau sektųsi įgyvendinti Anglosaksiškąjį modelį (Airija, Kanada – puikūs šios strategijos pavyzdžiai) negu Skandinaviškąjį modelį, tačiau bėda yra ta, kad rinkėjams jis ne visada atrodo labai patrauklus, tad tikėtina, kad mes ir toliau bandysime žengti Skandinaviškuoju keliu, smarkiai rizikuodami nuklysti į Graikiškąjį klystkelį.”*

Strategija. Efektyvumas. Vertė

UAB “Ekonominės konsultacijos ir tyrimai”

J. Jasinskio g. 16B, Vilnius, LT - 01112

Tel.: (+370 5) 25 26 225

Faks.: (+370 5) 25 26 226

El. paštas: ekt@ekt.lt

www.ekt.lt